

अप्रामाणिक संस्थांच्या संचालकांनी तुरंगात जाण्याची तयारी ठेवावी.

प्रसंग - महाराष्ट्र पतसंस्था परिषदेच्या मेळाव्यात मार्गदर्शन

दि. ५-१२-२००५, स्थळ - जैन हिल्स, जळगाव

जीवनात पैसे ही दैनंदिन गरजेची बाब. आर्थिक पत असते तेव्हा सगळे जणच पैसे घेऊन मागे धावतात. पण समाजात माणसाला केवळ अर्थिक पतच पुरेशी नाही. बाकीचे निकष विचारात घेऊन आर्थिकदृष्ट्या भक्कमपणे मागे उभी राहणारी संस्था म्हणजे पतसंस्था. त्यांच्या मेळाव्यात अपयशावर मात करणे, यशाचे गमक, स्वनियंत्रण यावर सविस्तर मार्गदर्शन करतात श्री भवरलाल जैन.

आजच्या परिषदेचे अध्यक्ष श्री. ललित गांधी, काका कोयटे, महाजन साहेब, बढे सर, चांडक, व्यासपीठावर उपस्थित इतर मान्यवर आणि समोर बसलेल्या सगळ्या उद्योजक मित्रांनो!

सर्वप्रथम रस्त्यावर जे लोक उभे आहेत त्याचे मला फार वाईट वाटते आहे की, त्यांना उभे रहावे लागते आहे.

मित्र हो! गांधी साहेबांची आणि माझी तशी काही ओळख नव्हती. परंतु 'सदर परिषद भवरलालजींच्या जैन हिल्स येथे घेण्यासाठी सारंगी साहेबांनी सांगितले आणि त्यामुळे आम्ही आपल्याकडे आलो,' अशी आमची पहिली भेट. या संदर्भातून हा कार्यक्रम इथे होत आहे. श्री. सारंगी चांगले अधिकारी आहेत. म्हणून त्यांची सूचना शिरोधार्य मानून ही परिषद येथे भरविण्याची व्यवस्था केली. सामान्यपणे जैन हिल्सची शिस्त फार कडक आहे. इथे धुम्रपान, मांसाहार, मद्यपान करता येत नाही. त्यामुळे त्या अनुषंगाने बऱ्याच लोकांच्या बऱ्याच अडचणी असतात. त्या अडचणी टाळण्यासाठी आम्हीसुद्धा मोठ्या आग्रहाने सर्वांना बोलावतोच असे नाही. परंतु ज्यांना इथे यायचे असेल त्यांनी ती शिस्त आणि शिष्टाचार पाळून यावे, असा आमचा मनापासून आग्रह असतो.

८८ हजार कोटी रुपयांच्या ठेवीचे आपण विश्वस्त आहात. हा पैसा जनतेचा आहे. त्याचा न्यास म्हणून उपयोग करावा, ही समाजाची अपेक्षा आहे. एनपीएबद्दलची भूमिका, व्यवस्थापनाचे सर्व नियम, त्याच्याबद्दलची माहिती आपल्याला आहे. त्याविषयी आपण

चर्चा करणारच आहात. त्याच्या जास्त खोलात मी जाण्याचा प्रयत्न करणार नाही.

मला एक प्रसंग आठवतो. ज्या वेळी रिझर्व्ह बँकेने, खाजगी बँकांना परवानगी द्यायला सुरुवात केली, त्या वेळी मी देखील एक अर्ज टाकला होता. त्यांनी मला एक प्रश्न विचारला, “आमच्याकडे भू-तारण बँका आहेत, ग्रामीण-प्रादेशिक सहकारी बँका, राष्ट्रीयीकृत बँका, शेड्युल्ड बँका, नागरी राष्ट्रीयीकृत बँकांच्या कृषिविषयक शाखा आहेत. हे सगळे असताना आपला कृषिविषयक बँक उघडण्याचा प्रस्ताव आहे. त्यामागची भूमिका काय? तो प्रयत्न यशस्वी होईल असे वाटते काय? आत्तापर्यंत आम्ही अपयशी झालेलो आहोत.” रिझर्व्ह बँकेचे गव्हर्नर म्हणाले, “आम्ही हे करूनसुद्धा आमचा अनुभव चांगला नाही. त्यामुळे आपण अजून एक बँक सुरु करीत आहात त्याचे कारण काय? ती बँक कशी चालेल हे सांगा. ”

एकूण मत मांडण्यासाठी त्यांनी २५ मिनिटे वेळ दिलेला होता. माझे हे मतप्रदर्शन ४५ मिनिटे चालले. मी त्यांना सांगितले, “साहेब, आपण या सर्व बँका उभ्या केल्या. शेतीमध्ये असणाऱ्या एखाद्या माणसाने शेतीची बँक सुरु केली का? ते सांगा. ज्याला शेतीबद्दल बांधिलकी आहे अशा कुणी शेतीसाठी बँक सुरु केली का? आपण सगळा सांगाडा उभा केला, साहेब आणले, त्यांच्या हातात बँका दिल्या. तिथे शेतकरी माणूस किंवा शेतकऱ्याचा मुलगा, शेतीबद्दल बांधिलकी असणारा व्यापारी किंवा उद्योजक आणला असता आणि मग हे जर यशस्वी झाले असते तर तो प्रश्न वेगळा होता. इतर बँकांप्रमाणेच आपण शेती बँका उभ्या केल्या त्यामुळे त्या अपयशी ठरल्या, असे माझे मत आहे. जर उलट केले असते तर तसे झाले नसते. मला तर उलट करायचे आहे. शेतकऱ्याने शेतीसाठी, शेतकऱ्यासाठी सुरु केलेली ती एक शेतकी बँक म्हणून आम्हाला पुढे आणायची आहे.” गव्हर्नर आणि त्यांचे बोर्ड ते मान्य करताना दिसले. त्यानंतर काही कारणानी त्यांचे नियम बदलले. खाजगी बँकांना परवानगी देण्याचे बंद झाले. ती मिळाली असती तर आपल्या या संस्थेला शेतकी बँक म्हणून परवानगी मिळणार होती.

आपण प्रत्येकानेसुद्धा काही ना काही मूळ उद्देशासह समाजाच्या विशिष्ट गरजा पूर्ण करण्यासाठी, पतपेढ्या निर्मित्या आहेत. त्याला बांधील राहून आपण सेवाव्रत स्वीकारले तर यश आपल्याकडे चालून येईल. परंतु समाजसेवेची प्रतारणा करून आपण व्यक्तिगत लाभासाठी मोहीत झाला, तर मात्र कृषी क्षेत्रातील बँकांचे जे घडले तेच पतपेढ्यांचे होईल यात शंका नाही. स्वार्थाला बाजूला ठेवून विशिष्ट वर्गाच्या विभिन्न गरजा पुरविण्याचे व्रत

सेवाभावी वृत्तीने आपण पार पाडू शकला, तर भीती कसलीच नाही. त्यासाठी बांधिलकीची पातळी मात्र अतिउच्चच ठेवावी लागेल. जशी आम्हाला अभिप्रेत होती अगदी तशी!

आपण समाजाच्या सर्व स्तरातून आलेले आहात, असे मला प्रकर्षाने जाणवत आहे. समाजातील प्रत्येक माणसाचे प्रश्न, समस्या, अडचणी आहेत. त्या आपण जाणून आहात, म्हणून एवढा विरोध असतानासुद्धा आपली ही चळवळ चालू आहे. मी तर असे म्हणेल, की, दिवसेंदिवस ही चळवळ वाढते आहे. 'दोन चिमण्या आल्या म्हणजे उन्हाळा संपला, दुसरा वसंत ऋतू येतोय' अशी इंग्रजी म्हण आहे. काही संस्थांनी चांगली कामे केलेली नाहीत. काही संचालकांनी प्रश्न निर्माण केलेले आहेत. त्यामुळे या चळवळीला काळजी वाटावी असे वातावरण काही काळासाठी निर्माण झाले आहे. गेल्या तीन वर्षात सहकारी चळवळ आणि क्षेत्र बदनाम झाले. त्याला अनेक कारणे असतील. परंतु ही बदनामी अजून जास्त वाढली ती पतपेढ्यांच्या गैरव्यवहारामुळे.

मित्रांनो! आजचे आपणास लाभलेले अधिकारी फार चांगले आहेत. हा योगायोग आणि नशिवाचा खेळ आहे. चांगला आणि अधिकारी हा जवळपास विरोधाभास झाला आहे. (हंशा)समाजाची अधिकाऱ्यांकडे बघण्याची वृत्ती; अधिकाऱ्यांची समाजाकडे बघण्याची दृष्टी यात बदल झाला आहे. आपल्याला हे अधिकारी चांगले मिळाले हा भाग्ययोग आहे त्यांचा उपयोग कसा करून घ्यायचा, याची खास खबरदारी आपण बाळगली पाहिजे. एनपीएबद्दल आपण टोकाची भूमिका मांडली. अनुत्पादक संपत्तीच्या ऐवजी नकारात्मक क्षितिज असे समजा. आता सकारात्मक क्षितिज कसे? आपली तब्येत ठीक आहे की नाही हे जाणून घेण्यासाठी जसे रक्तदाब मोजण्याचे साधन आहे किंवा ताप मोजण्यासाठी तापमापक आहे त्याचप्रमाणे 'एनपीए' बँकेचे आरोग्य मोजण्याचे संयंत्र आहे! त्यापलीकडे काही बाऊ करण्याचे कारण नाही. आता आपण म्हणाल की, असे केले तर सर्वच संस्था तोट्यात जातील. तोट्यात गेलात तर तुमचा फायदा असा होईल की, आयकरवाले आपल्या मागे लागणार नाहीत. कारण तोट्यावर अजून तरी आयकर नाही.

आपण जर एनपीएसाठी तरतूद करीत असाल, तर आपल्या एकूण कार्यभारावर फार मोठा विक्षिप्त परिणाम होईल, असे नाही. समजा, आपला १ कोटी रु. नफा आहे. एनपीएमध्ये तरतूद म्हणून त्यातही ती क्रमवारी आहे. आपल्याला १०० रु. एनपीए करायचा असेल तर पहिल्याच हप्त्यात शंभरच्या शंभर नाही करावा लागत. त्यापैकी २० कराव्या लागतात आणि त्या विसाचा विचार करावयाचा असतो. जर ते पैसे येऊन गेले तर आपण

ते जमा करू शकतात. हा व्यवहाराचा भाग आहे आणि तो फायद्याचा आहे. आज जर आपल्या देशाला महासत्ता व्हायचे असेल तर आपल्याला बँकिंग क्षेत्रात शिस्त लावलीच पाहिजे. आपण बँकिंग व्यवस्थेचे मोठे अंग आहात. आताच साहेबांनी सांगितले की, जेवढ्या शहरी बँका आहेत त्यांच्यापेक्षा आपल्या ठेवी, दिलेले कर्ज, ॲडव्हान्स जास्त आहेत. त्याहीपेक्षा महाराष्ट्रात २५ हजार इतक्या संस्था आहेत.

जर देशाला महासत्ता व्हायचे असेल तर हे क्षेत्र स्वच्छ करणे आवश्यक आहे. पैसे कमविले तर आपल्या कुणालाही वाटत नाही की, आयकर भरला पाहिजे. ते खरे असेल तर आपण तो भरून मोकळे व्हा. तरतूद करायची गरज नाही. मित्रांनो, जर आपण स्वतःवर नियंत्रण ठेवले, तर मग साहेबांनाही नियंत्रण ठेवावे लागेल. चांगले अधिकारी आपल्याकडे आहेत, तोपर्यंत ही सुवर्णसंधी स्वीकारली पाहिजे. महत्वाचे आहे. स्वनियंत्रण! स्वतःवरच स्वतः नियंत्रण करून घ्यायला शिकले पाहिजे. मी साहेबांना आताच विचारले की, या फेडरेशनला आपण कायदेशीर दर्जा किंवा अधिकार दिले आहेत का? ते म्हणाले, 'अजून दिले नाहीत, परंतु विचार सुरू आहे.' मला असे म्हणायचे आहे की, साहेब आज जे काम करताय, ते काम करण्याची जबाबदारी फेडरेशनने स्वीकारली तर ते आपल्यापैकी एक आहेत. साहेब हा परका माणूस असतो, टेबलाच्या दुसऱ्या बाजूला बसतो. त्यामुळे त्याच्याबद्दल एक प्रकारचा दुरावा असतो. तो दुरावा दूर करण्यासाठी आपल्याच माणसाने प्रयत्न करावा.

दुसरी बाब अशी की, ज्या आजारी पतसंस्था आहेत, त्यांच्यासाठी वेगळी यंत्रणा उभी केली पाहिजे. त्यांची पुनर्बांधणी कशी करता येईल? त्यात विमा कंपनी काही करेल का? त्यात शासनाकडून लावला जाणारा ५ टक्के अधिभार फार जास्त आणि अनाटायी आहे, असे मला वाटते.

शासनाच्या अधिभार खाल्यात जास्त पैसे असतील तर आजारी पतसंस्थांच्या पुनरुज्जीवनासाठी त्यांचा वापर करता येईल का, त्याबाबत विचार केला पाहिजे. या सर्व बाबींसाठी आता फेडरेशनने अभ्यास करायला पाहिजे. आपण काहीही म्हणा, आपल्या फेडरेशनला आपण भाव देणार नसू, त्याचे सभासद होणार नसू, तर त्याला आपणच जबाबदार आहोत. आता पुढची पायरी अशी येईल की, पतसंस्थेच्या संचालक मंडळाला विशेषतः अध्यक्षांलासुद्धा तुरुंगामध्ये जाण्याची परिस्थिती येईल. मी तुम्हाला माझ्या दैनंदिन जीवनातील एक उदाहरण देतो. मी माझ्या सहकाऱ्यांना सांगितले की, आपल्यापैकी ज्यांनी डॉक्टर केली आहे, त्यांनी एका महिन्यात किमान आठ तास तरी वाचन केले पाहिजे.

काही फार मोठी अपेक्षा केली का? माझ्या कंपनीत डॉक्टरेट झालेली २७ माणसे आहेत. ज्यांनी पदव्युत्तर शिक्षण घेतले आहे, त्यांनी आठवड्यातून किमान ६ तास वाचन करावे असा नियम केला. नियम करून तीन महिने झाले. कोणीही वाचनालयात दिसत नव्हते. लोक ऐकतच नव्हते. वाचन करणे त्यांच्यासाठी चांगले आहे. २० हजार पुस्तके असलेले ग्रंथालय निर्माण केलेले आहे. त्यासाठी कंपनीने ३८ लक्ष रुपये खर्च केले आहेत. ते वाचण्यात त्यांचे भले आहे. उद्या ते कंपनी सोडून गेले तरी वाचनातून मिळालेले ज्ञान त्यांच्यासोबतच राहणार आहे. कंपनीला काही फायदा व्हायचा असेल तर तो गौण प्रश्न आहे. आपण ज्ञानयुगात आहोत. संपत्ती ही ज्ञानावर आधारित आहे. लक्ष्मी आजच्या काळात सरस्वतीवर अवलंबून आहे.

ज्ञानासाठी कंपनीच्या सहकाऱ्यांना सुविधा उपलब्ध करून दिली आहे. सकाळी लवकर आले तर त्यांची जेवण्याची व्यवस्था आहे. नाश्याची व्यवस्था आहे. असे सगळे असतानासुद्धा, ते जमले नाही. शिस्त लावण्यासाठी माझ्या ग्रंथपालांना सांगितले की, जो वाचन करेल तो कामावर असेल असे धरायचे. म्हणजे आपण आलात तर त्याचा वेळ टाकला जाईल. आपण गेलात तर त्याचाही वेळ टाकला जाईल जो येणार नाही, त्याला पगार मिळणार नाही. मग मात्र ग्रंथालय पूर्ण भरले. अशा पद्धतीने सक्ती केली. पगार निघणार नाही, असे म्हटल्यावर वाचनालय पूर्ण भरले. अध्यक्ष किंवा संचालक यांना तुरंगात जाण्याची परिस्थिती येईल, त्याच वेळी आम्ही सुधारू असा निर्धार केला असेल तर हे एनपीए वगैरे विसरून जा. हे चांगले साहेब आहेत.(टाळ्या)

संस्थांना जर चांगले ठेवायचे असेल तर स्वतःवर स्वतः नियंत्रण आणण्याचे प्रयत्न करा. त्याशिवाय हा व्यवहार चालण्यासारखा नाही. समाजाचा जो पैसा आहे तो आपण जबाबदारीने सांभाळला पाहिजे. ज्या वेळी आपले औषधाने काम होईल तेव्हा शस्त्रक्रिया करण्याची गरज भासू नये. शासनात असेही कडक अधिकारी असतात की, ते औषधाऐवजी शस्त्रक्रिया करतात. तशातले हे साहेब नाहीत, असे आधीच प्रमाणपत्र आपण दिलेले आहे.

आज समाजाने आपल्याला एवढा पैसा दिला आहे. आपण तो सांभाळण्यास लायक आहात म्हणूनच दिला आहे. आपण एवढ्या जबाबदारीने वागत असाल तर महाराष्ट्र शासनाची भीती वाटण्याची गरज नाही. आपण जर जबाबदारीने वागत नसाल तर ती सहकारी नव्हे तर सरकारी चळवळ बनून जाईल. (हंशा)मला आपल्याला दोन गोष्टी आवर्जून सांगायच्या आहेत. आपण ज्या माणसाला पैसे देतात त्याच्याकडून भरमसाट

व्याज घेतात. तो जर पैसे भरायला असमर्थ ठरला, तर त्याच्यामागे आपण ससेमिरा लावतात. त्या माणसाची गरज असते म्हणून तो आपल्याला वाटेल तेवढे व्याज देण्यास तयार होतो. त्यामुळे कर्ज घेणाऱ्याचा दर्जा फार चांगला असेल असे नाही. शेवटी तो व्यवहार ढकलला जातो. तो एन्पीए होतो आणि नंतर आपल्या सगळ्यांचे डोळे पांढरे होतात. मला आपल्याला कळकळीची विनंती करायची आहे की, साधारणपणे पाच-सात पतपेढ्या अशा असाब्यात की, त्यांनी सामान्यपणे व्याजदर कमी लावावा. येणाऱ्या काळात ग्राहक हा आपला मालक आहे, शासन नव्हे. शासनाने ही भूमिका आता स्वीकारली आहे. कारण शासनाला इतर भरपूर कामे आहेत. समाजात अशांतता निर्माण झाली आहे. शांतता प्रस्थापित करण्यातच त्यांना घाम फुटतो आहे.

आपण स्वतः एक शपथ घ्यावी की, आपला खर्च एक टक्क्यापेक्षा वर जाऊ देऊ नये. जेवढी मोठी पतसंस्था तेवढा तिचा खर्च कमी आणि पतसंस्था लहान असेल तर खर्च जास्त होतो. हा खर्च कमी केला पाहिजे. दुसरी गोष्ट अशी की, आपण तुमचा व्याजदर कमी ठेवला म्हणजे तुमचा व्यवसाय वाढेल. जास्त उलाढाल करून आपण तेवढेच पैसे मिळवू शकू. आपला नफा कमी होईल, असे होणार नाही. तुमच्या तोट्याचे सगळ्यात मोठे कारण म्हणजे चुकीचे कर्जवाटप म्हणता येईल.

आपण समाजाची फार मोठी गरज भागविता. सर्वसाधारणपणे ज्यांना कुणी उभे करीत नाही, त्यांना आपण मदत करता. ८८ हजार कोटी रुपये काही कमी नाही. आपण समाजाचा जो विश्वास मिळविला आहे तो कायम ठेवा, कारण हा व्यवसाय विश्वासावरच अवलंबून असतो.

मला ललित गांधीजींनी माझ्या यशाच्या गमकावर बोलायला सांगितले होते. हे यशाचे गमक सांगता यावे, यासाठी गेली चाळीस वर्षे मी कार्य करीत आहे. मी गेल्या चाळीस वर्षांपासून कष्ट उपसत आहे. मला एका रोटरीच्या कार्यक्रमात महाराष्ट्रभरातून आलेल्या प्रतिनिधींसाठी दोन शब्दात आपल्या यशाचे गमक सांगा असे विचारण्यात आले होते. तर मी त्यांना सांगितलं 'कठोर परिश्रम'. त्यावर एक जण उठून उभा राहिला, 'केवळ कठोर परिश्रमावर हे यश मिळणे शक्य नाही. गाढवेही काम करतात, घोडेही काम करतात. गाढवांना कठोर परिश्रम करतो म्हणून काही कुणी पारितोषिक देत नाही. त्याच्याबरोबर अजून काहीतरी असावे.' त्यावर मी म्हणालो, 'कठोर परिश्रम आणि प्रामाणिकपणा.' आपल्याला जे काही वाटत असेल, आपल्या मनात जे काही विचार येत असतील त्यांना

झाकून ठेवण्यात आपली शक्ती घालविण्यापेक्षा ते समोर मांडण्यात घालवावी. याला मी प्रामाणिकपणा म्हणतो. आमची ही कंपनी आर्थिक संक्रमणातून गेली. माझा एनपीए झाला असता, तर एक-दोन बँकांना पार घाम फुटला असता, एवढी मोठी तरतूद त्यांना करावी लागली असती. ज्या कंपनीची उलाढाल ४५० कोटी रुपये होती, त्या कंपनीवर ६५० कोटी रु. कर्ज होते. दरवर्षी ८३ कोटी रुपयांपर्यंत व्याज भरत होतो. मित्र हो, मी दीडलक्ष रुपये खर्च करून वृत्तपत्रात त्या काळी एक जाहिरात दिली. 'मला आनंद आहे, मला दुःख आहे आणि मला विश्वास आहे.' ती जाहिरात प्रामाणिकपणाचा नमुना म्हणून गाजली. सात-आठ वर्षांनंतरही कार्पोरेट जगताला त्याची आजही आठवण आहे, आपणही तो कित्ता गिरवू शकाल का?

मला आनंद असा आहे, कंपनी वेळेवर पैसे भरू शकत नसताना, इतके कर्ज भरताना, मला दरवर्षी राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय पारितोषिके आणि सन्मान मिळत आहेत. असे कसे घडते? काम चांगले करत आहात, तरी तुम्हाला नफा होत नाही, असे घडू शकते. मला दुःख आहे ते या गोष्टीचे की, मी दिलेले शब्द पाळू शकत नाही. मी ज्यांना जे पाहिजे ते देऊ शकत नाही, भागधारकांना लाभांश देऊ शकलो नाही. पुढची तीन-चार वर्षे देऊ शकेन असे वाटत नाही. बँकांना वेळेवर पैसे दिले पाहिजे, दिलेले धनादेश स्वीकारायला पाहिजे, वटवायला पाहिजे, ते मी करू शकत नाही. त्याबद्दल मला अतीव दुःख आहे. आणि मला विश्वास आहे की, येत्या तीन-चार वर्षात आम्ही या परिस्थितीवर मात करू. त्या जाहिरातीत झाडाची एक फांदी उगवताना दाखविली होती. त्या फांदीचे एक पान पिवळे झालेले होते, एक हिरवेगार होते आणि एक फुटत होते. त्याला अंकुर फुटलेले होते. पिवळे पान झटकून टाकायला पाहिजे, हिरव्या पानाला वाढू दिले पाहिजे. जे अंकुरित होणारे आहे त्याला वाढू देण्याची परिस्थिती निर्माण केली पाहिजे. हा त्याचा उद्देश होता.

ती जाहिरात महाराष्ट्रात कार्पोरेट सेक्टरमध्ये खूप गाजली. मी एकट्याने चूक केली, परंतु भोगणारे चार ते पाच हजार सहकारी आहेत. आम्ही कंपनीत काम करणाऱ्यांना नोकर म्हणत नाही, 'सहकारी' म्हणतो. सहकारी आणि भागधारकाला याचे दुःख सहन करावे लागते आहे, याचे दुःख, शल्य मला आहे. जो निर्धारित वेळ होता त्यापेक्षा २ वर्षे जास्त लागली, परंतु कंपनी त्यातून बाहेर पडली. ३५० रुपये किंमतीचा समभाग बारा रुपयांवर आदळला. आता तो १२ रुपयांवरून वाढून ११० रुपयांवर आलेला आहे. पुढे तो वाढेल अशी अपेक्षा करतो.

मी अडचणीत होतो आणि अडचणीत आहे असे कबूलही केले. सगळ्यांची माफी मागितली. एन्पीए हा तसाच प्रकार आहे. तो प्रामाणिकपणाचा निर्देशांक आहे. जे राष्ट्रीयीकृत बँका करू शकणार नाहीत, ते आपण करू शकता. जी व्यक्तिगत सेवा आपण देऊ शकता ती सेवा राष्ट्रीयीकृत बँक कधीच देऊ शकणार नाही. राष्ट्रीयीकृत बँकेत पाच टक्के व्याजावर ठेवीदार ठेव ठेवण्यास तयार आहेत. मग आपल्याकडे १०, १२, १४ टक्के देऊनही का ठेवू नये? जर राष्ट्रीयीकृत बँकांइतकी विश्वासार्हता आपण मिळविली, तर आपल्या जवळदेखील ते ठेवी ठेवू शकतील. जर तशा ठेवी मिळाल्या, तर कर्जपुरवठा कमी व्याज दरात करता येईल. जेवढ्या कमी भावात पैसे उपलब्ध करून घ्याल तेवढी पैसे परत येण्याची शक्यता वाढते. जेवढे जास्त व्याज आकाराल, तेवढ्या जास्त एन्पीए होण्याची शक्यताही नाकारू नका.

शेतकरी, व्यापारी किंवा उद्योजक असो, आज एकच राजा राहिला आहे. तो म्हणजे ग्राहक. कारण जग इतके जवळ आले आहे, संगणकाचे बटन दाबले की, सर्व माहिती उपलब्ध होते. आपण स्वतःला उपयोगी पडतील असे चांगले चांगले कार्यक्रम बनवा.

मित्रांनो, अपयश आले म्हणजे आपण नालायक आहोत, असे समजू नका. पूर्ण प्रामाणिक प्रयत्नानंतरदेखील अपयश येऊ शकते. जीवनात दुःखाचा, अपयशाचा जेवढा वाटा आहे तेवढा यशाचा, सुखाचा वाटा नाही. हे जर खरे असेल, तर भीती वाटण्याचे काय कारण आहे? आपण दोन संस्था अधिक बळकट केल्या पाहिजेत. एक म्हणजे विमा कंपनी. रजिस्ट्रेशनसाठी विमा कॉर्पोरेशनचे सभासद व्हायला पाहिजे. त्याशिवाय ते मिळू नये. फेडरेशनला सशक्त असे करता येईल. नकारात्मक पेक्षा सकारात्मक भूमिका घेणे गरजेचे आहे. आपण म्हणजे संचालक मंडळाने शिस्त अंगीकारली तर ते जमू शकेल. संचालक मंडळात घेताना त्याचा परिपूर्ण अभ्यास करा. संचालक घेतांना योग्य असेल त्यालाच घ्या. त्यांना प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे. किती बोलायचे याबद्दल मला संयोजकांनी काही सांगितले नव्हते. तरी पण वेळेचे बंधन पाळले पाहिजे. याबरोबर माझे भाषण संपवितो.

जय हिन्द! जय महाराष्ट्र!